

Tematické okruhy k SZZ (bakalářský stupeň)

Environmentální studia, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita

Upozornění: Při přípravě se neopírejte jen o poznámky z přednášek. Těžiště studia spočívá v samostatné četbě.

Základní pojmy a principy ekologie, jejich význam v humanitních environmentálních disciplínách.

Potravní řetězce, ekologická stabilita a homeostáza, principy zpětných vazeb. Typy růstových křivek populací a jejich sociologické a environmentální konsekvence. Strategie ekosystémové kolonizace, její osudy v historii zemědělství a význam pro krajinu – primární, sekundární a terciární homeostáza. Sociologické souvislosti.

Determinismus a finalismus, evoluční teorie, etologie a biosociologie. Jejich filozofický význam v environmentální problematice.

Přírodně deterministický a kulturologický pohled. Darwinistický, lamarckistický, kreacionistický výklad. Renesance některých směrů. Neodarwinismus a hlavní argumenty jeho kritiků. Hlavní myšlenky a autoři sociobiologie. Význam pro environmentální pohled.

Antropologické a evolučně psychologické determinace lidského vztahu k přírodě.

Vlastnosti sdílené se zvířaty a vlastnosti specificky lidské. Jsou fatálně dané? Otázka lidské transgrese. Koncept trojjediného mozku.

Demografické souvislosti environmentálních problémů

Populační situace a vývoj lidstva. Základní ukazatele a jejich hodnoty. Úživnost zeměkoule a další environmentální souvislosti. Malthusiánství a jeho kritikové. Vlivy migračních pohybů. Urbanizace a dekoncentrace.

Ekologicky orientované intervence práva, sociologický a filozofický komentář

Právní režim ochrany životního prostředí a ochrany přírody a krajiny v ČR, právo a ochrana jednotlivých složek životního prostředí, mezinárodní závazky ČR. Novost a neschůdnost ekologických problémů v tradičním pojetí práva. Sociologické vysvětlení malé účinnosti environmentálního práva.

Environmentální problémy a politika

Politická idea ekonomického růstu a příroda. Je ochrana přírody konzervativní, nebo liberální podstata? „Ekologisté“ jako nepřátelé pokroku? Environmentální programy na dimenzi "pravcový" - "levicový", tzv. ekofašismus a ekosocialismus. Industrializovaná centralizovaná

společnost a zastupitelská demokracie, nebo decentralizovaná společnost a participativní demokracie?

Environmentální rizika, průmyslové a zemědělské hospodaření, možnosti a meze technologických řešení.

Riziko – typy, rizika a zdraví, percepce rizika.

Lokální vlivy průmyslu a zemědělství na prostředí – voda, ovzduší, půda. Doprava a životní prostředí. Životní prostředí v ČR. Biochemické cykly. Znečištění, eutrofizace, kyselé srážky (dopady na krajinu), samočistící procesy.

Historie riskantních technologií. „Americká“ a „japonská“ technologická cesta. Reaktivní a proaktivní strategie ochrany ŽP, ISO 14000, EMAS.

Teorie ostrovní biografie a její význam ve vztahu k ekologii krajiny. Biodiverzita: hlavní typy diverzity, obecné rysy. Globální diverzita: hlavní rysy. Biodiverzita v prostředí heterogenní krajiny. Fragmentace, metapopulační dynamika, zdroje a propady.

Ochrana krajiny a krajinné plánování. Ekologické aspekty ochrany přírody prostřednictvím ÚSES. Krajinný ráz, hodnocení krajiny. Entropické vlivy v krajině, bioindikace. Průmyslová krajina.

Ekonomie a ekonomika ve světle environmentálních a sociálních problémů dneška

Historie ekonomického myšlení, ortodoxní a heterodoxní ekonomické směry, ekologická vs. environmentální ekonomie, ekonomičtí "disidenti".

Kritika neoklasického ekonomického paradigmatu, jeho základních předpokladů a modelů z pozic kritické sociální vědy s důrazem na environmentální dimenzi. Důsledky aplikace neoklasické ekonomické teorie v praxi pro životní prostředí, otázka tzv. externalizace nákladů, environmentální konflikty.

Mechanismy vzniku peněz, implikace pro přírodu a společnost.

Ekonomická lokalizace, ekonomická demokracie a nerůst jako možné ideové základy "jiné" ekonomie, jejich možná aplikace v praxi.

Jiné ekonomiky v teorii a v praxi: Družstva dnes a v minulosti, (eko) sociální podniky, komunitní měny, etické finančnictví, nepeněžní ekonomika, koncept *commons* – občina a její souvislosti.

Filozofie

Co to je filosofie? Filosofie x mýtus, filosofie x náboženství, filosofie x věda. Možné cíle filosofického myšlení.

Charakteristika antické kultury. Význam řecké kultury pro vznik filosofie. Odlišnost řecké kultury od ostatních kultur na počátku filosofického myšlení. Antická aristokratičnost, antické vnímání času, antické pojetí fyzis x techné.

Presokratikové a sofisté. Základní charakteristika s důrazem na odhalení odlišností. Sokrates v Platónově „Obraně Sokrata“ a u Xenofóna.

Platón a jeho zničení času v teorii bytí, etice, estetice a politické teorii. Platónův koncept ideálního státu a jeho kritika u K. Poppera.

Aristoteles a jeho koncept nefundamentálního času. Aristotelův koncept „dvojí“ přírody a dvojího světa. Vliv Aristotela na evropskou kulturu a filosofii.

Helénismus – obecná charakteristika. Epikurejci, stoikové a skeptikové. Křesťanství v helénismu a jeho odlišnost od antické kultury. Pozdní helénismus.

Pozdní antika a ranný středověk – charakteristika. Tři spory středověké filosofie. Autorita x rozum, nominalismus x realismus, východ x západ.

Renesance – obecná charakteristika – mýty o renesanci. Nejvýznamnější myslitelé renesance: Leonardo da Vinci, Machiavelli.

Rozdvojení evropské filosofie v novověku. Obecná charakteristika novověkého pohledu na svět. Ostrovní a kontinentální filosofie. Velké postavy novověku: Galileo, Descartes, Bacon, Spinoza, Leibnitz, Hume.

Osvícenství – obecná charakteristika. „Plochosť“ a literární kvality osvícenců. Odvrácená tvář osvícenství. Voltaire, Holbach, LaMetrie, J. J. Rousseau, DeSade.

Kant jako vrchol osvícenství a zlomový myslitel. Kantův spis „Co je osvícenství“ a jeho možné interpretace. Kritika praktického rozumu.

Pokantovská filosofie – tři velcí kritikové Kanta – Hegel, Schopenhauer, Kierkegaard.

Marx a jeho vliv na 20. století.

Velké směry 20. století – existencialismus a příroda v jeho pojetí.

Velké směry 20. století – novopozitivismus.

Velké směry 20. století – postmoderní filosofie.

Myšlení logické, vědecké a kritické:

Základy logiky – základy predikátové logiky, teorie pojmu, úsudky a jejich pravidla.

Základy vědeckého myšlení. Co je to věda. Charakteristika hypotéz a způsoby jejich testování. Formální a empirické vědy. Ukotvení vědy u velkých vědců 20. století: Hempel, Popper, Carnap.

Základy kritického myšlení. ASD analýza. Druhé čtení textu. Obsahové charakteristiky textu a jejich význam pro rozlišení řečeného a sděleného. Manipulace a způsoby obrany.

Dějiny přírodních věd

Počátky přírodních věd ve starém Řecku. Počátky vědění o živém, zejm. Empedoklés. Aristotelská filosofie a její vztah k biologii a dalším přírodním vědám. Aristotelská biologie. Přírodní vědy v helénistickém (Alexandrijská škola) a římském světě.

Středověk a přírodní vědy. Renesanční věda – nové poznatky v astronomii i biologii; alchymie, astrologie jako specifické kapitoly v dějinách vědy.

Formování raně novověké vědy. Mechanicismus (Descartes, aj.) a vitalismus (Stahl aj.), epigenetismus a preformismus. Mikroskopici (Malpighi, Hook, Swammerdam aj.). Konec

teorie samoplození. Fyzika, astronomie a Newton. Pojetí mechanicismu u Leibnize. K. Linné a systematika. Počátky chemie.

Národní školy v biologii od konce 18. století až do počátku 20. století s důrazem na evoluční teorie – francouzská škola (Buffon, Cuvier, Geoffroy St. Hillaire, Lamarck), německá (Goethe, Oken, Humboldt aj.) a anglická (Darwin, Wallace, Huxley aj.)

Teorie dědičnosti v 19. století (Mendel aj.), neovitalismus a neolamarckismus, buněčná teorie, mikrobiologie a imunologie, fyzika a chemie v 19. století

20. století I. – neodarwinistická nová syntéza, lysenkismus, objev struktury DNA, neodarwinismus dnes, ekologie, etologie.

20. století II. – „alternativní“ biologické teorie – teorie symbiogeneze (Margulisová), teorie Gaia (Margulisová, Lovelock), teorie přerušovaných rovnováh (Gould, Eldredge), „přírodní estetika“ A. Portmanna.

Věda a vědecký výzkum

Mezi přírodní a sociální vědou

Empirický výzkum

Kvalitativní a kvantitativní výzkum, techniky sběru dat.

LITERATURA:

Auerbach, E. *Mimesis: Zobrazení skutečnosti v západoevropských literaturách*. Praha: Mladá fronta, 1968.

Capra, F. *Bod obratu: věda, společnost a nová kultura*. Praha: DharmaGaia, 2002 (1982). Kapitola 7.

Čížek, L., M. Konvička, J. Beneš & Z. Fric. Zpráva o stavu země: Odhmyzeno. Jak se daří nejpočetnější skupině obyvatel ČR? *Vesmír*, 2009, č. 88, s. 386-391.

de Chardin, P. Teilhard. *Místo člověka v přírodě*. 2. vyd. Praha: Svoboda-Libertas, 1993.

Descartes, R. *Rozprava o metodě*. Praha: Svoboda, 1992.

Disman, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 1993.

Dolný a kol. *Moderní trendy v ochraně přírody a krajiny*. Ostrava: PŘF OU. 2004.

[Verze ke stažení](#). Umístěno též v sekci Studium → Materiály ke kurzům.

Fraňková, E. *Lokální ekonomiky v souvislostech aneb spotřeba a produkce zblízka*. Brno: Masarykova Univerzita, 2015.

Johanisová, N. Alternativní ekonomické systémy v souvislostech, in: kol.: *Súčasná spoločnosť - výzvy a vízie*. Zvolen: Technická univerzita vo Zvoleně, Centrum environmentálnej a etickej výchovy Živica, 2013, s. 38-63.

Johanisová, N. *Ekologická ekonomie: vybrané kapitoly*. Brno: Masarykova Univerzita, 2014

Johanisová, N. *Ekonomičtí disidenti: kapitoly z historie alternativního ekonomického myšlení*. Volary: Stehlík, 2014.

Johanisová, N. *Kde peníze jsou služebním, nikoliv pánem: výpravy za ekonomikou přátelskou přírodě a člověku*. Volary: Stehlík, 2008.

- Komárek, S. Malé dějiny biologie, in: *Obraz člověka a přírody v zrcadle biologie*. Praha: Academia 2008, s. 9-116. Nebo totéž pod názvem: Komárek, S. *Dějiny biologického myšlení*. Praha: Vesmír 1997, s. 5-98.
- Komárek, S. *Příroda a kultura*. 1. vyd. Praha: Vesmír, 2000.
- Librová, H. *Pestří a zelení*. 1. vyd. Brno: Veronica, 1994.
- WWF. *Living Planet Report 2014: Summary*. 2014. Gland, Switzerland. (dostupné – stejně jako celá zpráva – z: http://wwf.panda.org/about_our_earth/all_publications/living_planet_report/).
- Lomborg, B. *Skeptický ekolog: jaký je skutečný stav světa?* Praha: Dokořán, Liberální institut, 2006.
- Moldan, B. *Podmaněná planeta*. Praha, Karolinum, 2009.
- Orwell, G. Politika a anglický jazyk, in: *V bříše velryby a jiné eseje*. 1. vyd. Brno: Atlantis, 1997.
- Platon. Obrana Sokrata, in: *Euthyfron, Obrana Sokrata, Kriton*. 1. vyd. Praha: Jan Laichter, 1934, s. 43-76.
- Polášková, A. a kol. *Úvod do ekologie a ochrany životního prostředí*. Praha: Karolinum, 2011.
- Ridley, M. *Původ ctnosti*. Praha: Portál, 2000.
- Russell, B. *A History of Western Philosophy*. 2. vyd. London: George Allen and Unwin Ltd, 1947.
- Schumacher, E. F. *Malé je milé*. Brno: Doplněk, 2000. Kapitoly 1-5, 7, 12 a 13.
- Zrzavý, J., D. Štorch & S. Mihulka. *Jak se dělá evoluce*. Praha: Paseka, 2004.